

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
اداره کل فرهنگی

ستاد مبارزه با مواد مخدر
اداره کل فرهنگی،
پیشگیری

گاهنامه داخلی / شماره پنج / مهرماه ۱۳۹۰

پیشگیری نوین

ویژه اساتید، مسئولان، مدیران و کارشناسان دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی کشور

غرق کردن نسل جوان در فسادهای گوناگون و اعتیادآور به مواد مخدر و سکر آور، یک سیاست پیاده شده استعمار است.

مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

✓ **سر مقاله: پیشگیری به عنوان یک ضرورت**

✓ **محیط دانشگاه**

✓ **استانداردسازی برنامه های پیشگیری از سوء مصرف مواد در دانشگاه**

✓ **طراحی برنامه های موثر پیشگیری از اعتیاد**

پیشگیری به عنوان یک ضرورت

ک سرمایه گذاری در عرصه پیشگیری و عدم نگاه به معیار اقتصادی و تجاری
ک توجه به ارکان توانمندسازی فرهنگی (نرم افزاری، سخت افزاری،
نیروی انسانی ماهر و مدیریت فرهنگی با روشهای علمی)

ک علم سازمان یافته برای رهایی از آزمایش و خطا در برنامه های پیشگیری
ک اعمال نگاه سیستمی و همه جانبه نگر به جای روش خطی و همزمان بهره
گیری از استراتژی تلفیقی در امر پیشگیری (شامل: اطلاع رسانی، آموزش
مهارت های زندگی و سبک فرزند پروری، سبک زندگی سالم، تقویت
معنویت و باورهای دینی، ارائه خدمات مشاوره ای، فعالیت های جایگزین،
توجه به کنترل های محیطی و ...) همراه با سرعت عمل و شتاب دهنده گی به
برنامه ها با اهداف کوچک و سهل الوصول

ک تبدیل مساله اجتماعی اعتیاد به مساله فردی

ک توجه جدی به گروه های آسیب پذیر و در معرض خطر

ک ایجاد ساختار و تثبیت نیروی انسانی در امر پیشگیری در سطح دستگاه ها
ک نوآوری و خلاقیت در برنامه ها با توجه به کهنه شدن ایده ها و تولید
محصولات متنوع فرهنگی متناسب با نیاز این نسل

ک سازماندهی فعالیت ها و ارزیابی مستمر برنامه ها

ک انجام فعالیت های مبتنی بر شواهد با بهره گیری از مراکز علمی و
متخصصان کشور

در عرصه اقدامات فرهنگی و پیشگیری و به منظور مصون سازی دانشجویان
عزیز از سوء مصرف مواد، محیط های دانشگاهی از اولویت خاصی برخوردار
بوده که امید می رود در راستای تحقق آیه شریفه قرآن مجید که فرموده:

«من احیاءها فکافوا احیاء الناس جمیعا»

نسبت به پیشگیری از گرایش یک نفر به پدیده اعتیاد گام های اساسی
برداشته شود.

حمید صرامی

مدیر کل فرهنگی و پیشگیری

ستاد مبارزه با مواد مخدر کشور

در مقابله با تهدیدهای نرم در عرصه مدیریت بحران های اجتماعی
و فرهنگی و به منظور عدم گرفتار شدن به مسمومیت های ناشی از
جنگ نرم، نیازمند غواصان اجتماعی بوده که با بازبینی تلاشها و نقشه
برداری از راه های رفته، شناسایی راه های نرفته، نقد صادقانه، عالمانه و
بی رحمانه فعالیت ها و آینده شناسی نسبت به طراحی برنامه های موثر برای
واکسیناسیون آحاد سالم و در معرض خطر اقدام نموده تا جامعه در زیست
اجتماعی و فرهنگی از اینگونه آسیبها در امان باشد.

ارزیابی روند مبارزه طی دهه های اول و دوم انقلاب اسلامی حکایت از
اعمال نگاه تک بعدی و در اولویت نبودن پیشگیری اولیه از اعتیاد، غفلت
از نگاه سیستماتیک در عرصه پیشگیری، عدم توجه به تعیین کننده های
اجتماعی و اقتصادی و تاثیر آن بر عرصه پیشگیری، کمبود نیروی انسانی
متخصص و نبود ثبات شغلی کارشناسان پیشگیری در دستگاه های ملی
و استانی، عدم تعمیق و تداوم فعالیت های پیشگیرانه در رسانه ها، محیط
های آموزشی، محله ها، محیط های کاری و کانون خانواده، پوشش
محدود برنامه ها ناشی از کمبود اعتبارات و بودجه، عدم مشارکت فعال
و موثر مردم و طبقات اجتماعی در برنامه های پیشگیری، ضعف دانش،
ادبیات نظری و پشتوانه های علمی در عرصه پیشگیری، بهره گیری
محدود دستگاه های دولتی از ظرفیت سازمان های غیر دولتی و ضعف
مداخله مراکز علمی و دانشگاهی بالاخص عدم مداخله متخصصان علوم
اجتماعی به منظور پژوهش های کاربردی - بنیادی و توسعه ای در عرصه
پیشگیری داشته و بدین ترتیب سبب ضربه پذیری جامعه شده است.

گرچه در طول برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۹-۱۳۸۴)، فعالیت های مناسب
و جدی از سوی دستگاه های فرهنگی و پیشگیری کشور صورت پذیرفته
و در اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۰ نیز سند جامع پیشگیری اولیه از اعتیاد به
منظور کاهش بروز اعتیاد بر اساس مصوبه ستاد مبارزه با مواد مخدر کشور
به کلیه دستگاه ها جهت اجرا ابلاغ گردید، لیکن به منظور عملی شدن
استراتژیهای تهاجمی در برابر سیستم هوشمند مواد مخدر و روان گردان ها
و خارج شدن کشورمان از حالت انفعالی، نیازمند تحقق موارد ذیل هستیم:

از سایت ما نیز دیدن فرمایید

www.pishginovin.com www.pishginovin.org www.pishginovin.ir

- ارتقای امر اطلاع رسانی هدفمند و نیز افزایش سطح دانش تخصصی معلمان، اساتید، دانش آموزان و دانشجویان در امر پیشگیری از اعتیاد به منظور گسترش فرهنگ پیشگیری در محیط آموزشی.
- ارائه اطلاعات و منابع آموزشی کاربردی پیشگیری از اعتیاد برای متخصصان، والدین و آحاد جامعه
- ارائه آخرین مدل ها و استراتژی های کارآمد پیشگیری از اعتیاد در کانون های هدف مدرسه، دانشگاه، خانواده، محله، محیط های کاری و رسانه ها.
- ایجاد بانک اطلاعات از کلیه کارشناسان و متخصصان امر پیشگیری اولیه از اعتیاد در سراسر کشور و تعامل مستمر با آنها
- فراهم کردن تبادل تجربیات بین متخصصان و کارشناسان پیشگیری از اعتیاد در سطح کشور
- دست یابی متخصصان پیشگیری از اعتیاد به آخرین دستاوردهای پژوهشی کشور در این عرصه
- آموزش و آشنایی با عوارض و پیامد های سوء مصرف مواد در ابعاد مختلف
- تقویت دانش بومی در برنامه های پیشگیری

می باشد.

تأثیرگذاری در محیط دانشگاه به میزان زیادی به تعهد افراد به این محیط بستگی دارد. سیاست‌های متمرکز، فرآیندها و برنامه‌ریزی‌ها، استراتژی‌های پیشگیری، جمع‌آوری اطلاعات، مشاوره و استفاده از نظریه‌ها و رویکردهای پیشگیری باعث می‌شود دانشگاه‌ها بتوانند تا حد زیادی بر این مشکل فایز آیند. سوء مصرف مواد تنها یک مشکل مربوط به دانشگاه نیست ولی پیشگیری از آن در این محیط، تمام جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

برای ایجاد یک تغییر مؤثر، نیاز به همکاری دانشجویان، دانشکده‌ها، امور فارغ‌التحصیلان، ارگان‌های قانونگذاری، اساتید و مسئولان دولتی می‌باشد. با این شیوه از طریق یک فعالیت چند بعدی و ایجاد سیاست‌هایی در سطح دانشگاه با هدف پیشگیری، سبب می‌شود مدیران دانشگاهی اطمینان حاصل کنند که تمام بخش‌های این محیط، تحت پوشش برنامه‌های پیشگیری قرار گرفته‌اند.

دانشگاه‌ها با تحکیم قوانین مربوطه، ارائه برنامه‌های آموزشی، ارائه برنامه‌ها و امکانات فوق‌العاده و طرح برنامه‌های جایگزین، از جمله برنامه‌های سالم و عاری از مواد در محیط دانشگاه، می‌توانند نقش اساسی در این زمینه ایفا کنند. با استفاده از گروه‌های اجتماعی در دانشگاه‌ها مانند انجمن‌های دانشجویی برای برنامه‌ریزی و هدایت سیاست‌های مرتبط، می‌توان تلاش بیشتری برای شکل دادن به این محیط اجتماعی انجام داد.

نگرش نسبت به دانشگاه، محیط دانشگاهی، در دسترس بودن مواد، آگاهی از سیاست‌ها و قوانین دانشگاه، پیش‌زمینه خانوادگی دانشجویان از جمله عواملی می‌باشند که در میزان سوء مصرف مواد، توسط دانشجویان تأثیر چشمگیری دارند. به این معنا که وجود یک محیط دانشگاهی امن و مناسب برای تبادل مواد در میان دانشجویان با گرایش دانشجویان به سوء مصرف ارتباطی مستقیم و تنگاتنگ دارد.

محیط‌های اجتماعی، دانشگاهی و درسی، اغلب توسط هنجارها و دیدگاه‌های اجتماعی مربوط به سوء مصرف مواد و الکل شکل می‌گیرد. دانشجویان معمولاً در مورد میزان سوء مصرف مواد در دانشگاه خود، بزرگ‌نمایی و غلو می‌کنند. این سوء برداشت‌ها باعث می‌شود دانشجویان در این محیط احساس فشار کرده و گرایش و افزایش میزان سوء مصرف خود را از این طریق توجیه کنند.

پی بردن به این موضوع که دانشجویان چه نگرشی نسبت به سوء مصرف، سیاست‌ها و قوانین موجود در دانشگاه دارند، راهکاری است تا مسئولین دانشگاه بهتر و بیشتر قادر باشند رفتارها و واکنش‌های دانشجویان را نسبت به هنجارها پیش‌بینی کنند.

گروه‌های اجتماعی پسران، انجمن‌های دختران دانشجو و گروه‌های دانشجویی ورزشکار می‌توانند در معرض خطر سوء مصرف مواد قرار گیرند. یکی از مفیدترین راهکارها ارسال پیام‌های مختلف از طرق گوناگون - در رویدادهای ورزشی، تجمع‌های دانشجویی و ... - در مورد عواقب سوء مصرف مواد

تأثیرات ثانویه سوء مصرف مواد در دانشگاه‌ها

تأثیرات ثانویه سوء مصرف مواد در محیط دانشگاه اغلب نادیده گرفته می‌شود. این امر به خاطر تأثیرات غیرقابل انتظاری است که ممکن است بر دانشجویان و کیفیت تجربیات زندگی دانشجویی داشته باشد.

دانشجویانی که از مصرف مواد امتناع می‌کنند، اغلب از تأثیرات ثانویه رفتار دانشجویانی که مواد را به صورت غیرقانونی و تفننی مصرف می‌کنند، رنج می‌برند. این دسته از دانشجویان ممکن است مورد هدف رفتارهای خشونت‌آمیز، نابهنجاری‌ها و رفتارهای تحقیرآمیز قرار بگیرند. زمانی که این دانشجویان احساس می‌کنند که در معرض رفتارهای مخاطره‌آمیز هستند دچار خواب‌های ناشی از افسردگی و ایجاد اختلال در نتایج درسی و دانشگاهی می‌شوند.

استانداردهای برنامه‌های پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر و روان گردانها در دانشگاهها

سوم: تمرکز بر تقسیم مسئولیت‌ها؛ که این امر، مسئولیت یک کار فردی یا گروهی تک بعدی نیست بلکه مشارکت دسته‌های متنوعی از افراد و گروه‌هایی را در بر می‌گیرد که هر کدام مسئولیت‌های متفاوتی برای کاهش و پیشگیری از گسترش این معضل در محیط دانشگاه را به عهده می‌گیرند.

۲-۱. رهبری تثبیت شده

کارانه مدیریت و رهبری در تمام سطوح دانشگاه توسط مدیریت‌های متنوع، اعم از اعضای هیأت علمی، کارمندان، رییس و دانشجویان.

مجوز کردن افراد و گروه‌های مشارکت کننده به ابزار پیشگیری از سوء مصرف.

ایجاد روابط و وابستگی‌های درون گروهی بین دسته‌های مشارکت کننده.

برای دستیابی به موفقیت، رییس دانشگاه و اعضای علمی نقش مهمی در شکل دادن به فضای برنامه ایفا می‌کنند.

اولویت بندی برنامه‌های پیشگیری با توجه به امکانات و میزان اهمیت هر برنامه.

برقراری ارتباط بین تلاش‌های پیشگیرانه دانشگاه محور و مشکلات اجتماعی.

ارائه خدمات و پاداش ویژه به مشارکت کنندگان در این برنامه‌ها.

ارائه یک الگو به سایر دانشگاه‌ها و ارگان‌هایی که وضعیتی مشابه دارند.

تداوم تعهد برنامه‌های پیشگیری در دانشگاه برای دوره طولانی مدت.

۲-۲. فرآیند برنامه ریزی جامع

شامل همکاری گروه وسیعی از ادارات، نمایندگان و سایر نهادهای موجود در دانشگاه و تبیین شفاف نقش آنان

سازمان‌ها و نهادهای خارج از دانشگاه نیز باید برای همکاری با گروه‌های مشاور داخل دانشگاه همکاری کنند.

دانشجویان نقش حساس و اساسی در برنامه ریزی ایفا می‌کنند.

تعریف نتایج و برون دادهای مورد انتظار از برنامه‌های پیشگیرانه.

۲-۳. تقسیم مسئولیت‌ها

به کار گرفتن تعداد زیادی از اعضا برای اجرای برنامه‌ها.

نهادهای گروه‌های کلیدی باید مسئولیت‌های خود را دقیقاً تعریف کنند.

ارتقاء مشارکت‌های فعال از سوی نهادهای مربوطه.

ایجاد و سازماندهی سیستمی از ارتباطات از طریق سیستم دانشگاه.

۱-۲. هماهنگی با محیط

در نظر گرفتن نیازهای فعلی، سنت‌ها و تاریخچه دانشگاه

طراحی استراتژی و قوانین مناسب برای دانشگاه ارتباط شفاف استراتژی‌ها با اهداف دانشگاه به ویژه اهداف ذاتی دانشگاه

شناخت تنوع موجود در دانشجویان بنا کردن استراتژی‌های دانشگاه محور بر اساس فلسفه خود کنترلی و خود تنظیمی

ارائه خدمات در زمان مناسب در نظر گرفتن استراتژی‌هایی که قابلیت اجرا و تداوم داشته باشند.

استفاده از رهیافت‌های رسمی و غیر رسمی برای همکاری

همکاری با متخصصین برای به اشتراک گذاشتن بینش‌ها، ایده‌ها، نگرانی‌ها، موفقیت‌ها، نتایج و اهداف

همکاری با متخصصین جهت تقسیم مسئولیت‌های متفاوت

همکاری با متخصصین در امر قانون گذاری در عرصه پیشگیری در دانشگاه

همکاری و مشارکت متخصصین داخل و خارج از محیط دانشگاه

دومین مرحله در اجرای برنامه پیشگیری این است که «چه کسانی در اجرای این برنامه‌ها باید مشارکت کنند؟»

در این گونه برنامه‌های پیشگیری در دانشگاه و خوابگاه‌ها برای رسیدن به اهداف، به مشارکت گروه وسیعی از نهادها و افراد نیاز می‌باشد. تمرکز و همزمانی انجام سه نکته اصولی زیر، در اجرای این برنامه‌ها ضروری است:

اول: تمرکز بر رهبری تثبیت شده: به این معنا که مدیران و مسئولین دانشگاهی برای حل مشکلات ناشی از سوء مصرف و پیشگیری از توسعه آن در محیط دانشگاهی باید در برنامه‌ها مشارکت فعال داشته باشند.

دوم: تمرکز بر فرآیند برنامه ریزی جامع: از این طریق رهیافت‌ها و عملکردهایی برای مواجهه با مشکلات ناشی از سوء مصرف در دانشگاه طراحی می‌شود که باید با برنامه ریزی دقیق انجام پذیرد.

برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد در دانشگاه‌ها طبق تجارب جهانی در چند مرحله اصلی برای اجرا به شرح زیر ارائه شده است:

۱. بی ریزی (فندانسیون)

همان گونه که برای ساختن یک خانه باید پی ریزی آن محکم و مطمئن باشد، برای ارائه یک برنامه دانشگاه محور به منظور پیشگیری از سوء مصرف مواد نیز باید یک پایه اساسی و متداوم پیش بینی کرد.

اولین قدم برای این منظور، نیازسنجی و سپس هماهنگی با محیط می‌باشد. گاهی آنچه برای یک دانشگاه ضروری است، ممکن است برای یک محیط دانشگاهی دیگر مناسب نباشد. این موضوع هم به سابقه و هم به محیط داخلی و خارجی دانشگاه بستگی دارد.

۱-۱. نیازسنجی

شامل:

مشارکت در فرآیند ارزیابی نیازها در یک دوره مداوم

جمع آوری اطلاعات مورد نیاز هماهنگی رهیافت‌های کمی و کیفی در پژوهش‌های نیازسنجی

ارزیابی دیدگاه‌های دانشجویان در مورد رهیافت‌های پیشگیرانه و توانمندسازی

بررسی برنامه‌ها، سیاست‌ها و قوانین دانشگاه

ارزیابی وسیع فرهنگ دانشگاه و محیط اطراف آن

ارزیابی دیدگاه‌ها در مورد برنامه‌های پیشگیرانه گذشته و حال

ارزیابی گروه‌های رابط از جمله اعضای هیأت علمی، کارکنان دانشگاه و آموزش

استفاده از تمام اطلاعات موجود در دانشگاه به منظور برنامه ریزی دقیق در دانشگاه

ترکیب تئوری و عمل در برنامه‌ها

ارائه یک گزارش کامل و صادقانه از یافته‌ها در پایان فرآیند نیازسنجی

چگونه سوء مصرف مواد را در محیط دانشگاه متوقف سازیم؟

۲. بکارگیری مشاورانی از جمع دانشجویانی که در سال‌های بالاتر مشغول به تحصیل می‌باشند. استفاده از دانشجویان در برنامه‌های پیشگیری و اعطای پاداش هرچند ناچیز به آنها، خود یک عامل بازدارنده اساسی در این زمینه می‌باشد.

۳. تشویق والدین به مشارکت: کمک به برقراری ارتباط مستمر و سالم بین دانشجویان و خانواده‌هایشان می‌تواند به کاهش گرایش به سوء مصرف مواد در طول دوران تحصیل منجر شود. به ویژه دانشجویانی که در دانشگاهی دور از شهر زندگی خود تحصیل می‌کنند. سرزدن ماهیانه به خانواده، مکالمات تلفنی و برقراری ارتباط از طریق اینترنت با خانواده باعث ایجاد امنیت روانی و آگاهی خانواده‌ها از وضعیت فرزندان شان در دانشگاه می‌شود.

۴. برنامه‌ریزی از سوی مسئولین دانشگاه برای فعالیتهای فوق برنامه با کارکردهای اجتماعی که در آن احتمال سوء مصرف مواد و الکل به صفر برسد. از جمله برگزاری برنامه‌هایی نظیر نمایش فیلم، مسابقات ورزشی و حتی ایجاد شغل در درون دانشگاه و محیط تحت نظر خارج از دانشگاه، باعث ایجاد تفریح و سرگرمی و فراهم آمدن محیط اجتماعی امن و عاری از مواد می‌شود.

یکی از اهداف اصلی دانشگاه این است که یک تجربه سالم و متعادل را به دانشجویان ارائه دهد تا بتوانند دوران زندگی تحصیلی خود را با خاطره‌ای خوش به پایان برسانند.

سوء مصرف مواد مشکلی است که دانشجویان ممکن است در این دوران با آن روبه‌رو شوند. دور بودن از محیط خانه و قرار گرفتن در یک جایگاه نسبتاً آزاد، احتمال دارد حس کنجکاوی دانشجویان تازه وارد را در مورد سوء مصرف برخی مواد - از جمله توهم‌زاها و آمفتامین‌ها - افزایش دهد.

کلید اصلی پیشگیری از سوء مصرف مواد در محیط دانشگاه، مداخله از سوی مسئولین امر، پیش از گرفتار شدن دانشجویان در این سراب می‌باشد.

چهار راه‌حل ساده اما مؤثر برای تحقق این امر مهم عبارت است از:

۱. عمومی کردن سیاست‌ها و قوانین دانشگاه مربوط به سوء مصرف مواد و الکل از طریق نصب آگهی‌ها روی تابلوهای اطلاع‌رسانی دانشگاه، سالن‌های اجتماع و خوابگاه‌ها که شامل عواقب ناشی از سوء مصرف و مجازات‌های قانونی پس از آن در مورد مصرف کنندگان و توزیع کنندگان در محیط دانشگاه و خوابگاه‌ها می‌باشد.

ریشه‌یابی علل سوء مصرف مواد در دانشگاه‌ها

درک این واقعیت که چرا دانشجویان از مواد استفاده می‌کنند می‌تواند به مدیران، مشاورین و مسئولین محیط دانشگاهی، مربیان و مسئولین سلامت این بخش کمک شایانی کند.

محرک‌های غیرمجاز گاهی ممکن است در نظر دانشجویان به عنوان "یاری دهنده" برای افزایش انرژی، بالا بردن تمرکز، پایین آوردن استرس، افزایش شادی و کمک به آنها جهت بیدار ماندن در طول شب‌های امتحان استفاده شود. اما برخلاف تصور، دانشجویانی که این داروها را به صورت تفریحی برای بالا بردن تمرکز یا کارآیی تحصیلی و یا حتی در تجمع‌های خود برای افزایش میزان شادی یا قدرت بدنی خود استفاده می‌کنند عمدتاً خود را در معرض خطر نمی‌دانند یا این کار را غیرقانونی قلمداد نمی‌کنند. آموزش دانشجویان در مورد سوء مصرف مواد و عوارض و پیامدهای آن‌ها یکی از مهمترین بخش‌های اصول پیشگیری می‌باشد.

پیشگیری نوین

نشانی: تهران. شهرک قدس. میدان صنعت. خیابان خوردین. خیابان هرمزان.

نبش خیابان پیروزان جنوبی. وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری

تلفن: ۰۲۲۳۳۲۴۰۸۲

شورای سیاستگذاری

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
اداره کل فرهنگی

ستاد مبارزه با مواد مخدر
اداره کل فرهنگی،
پیشگیری

طراحی برنامه‌های مؤثر پیشگیری از اعتیاد

فعالیت‌های مورد توافق و حمایت از آنها افراد خاصی در نظر گرفته می‌شود. مراحل عمده در اجرای این مرحله شامل آموزش ضمن خدمت، تهیه منابع و کمک‌های فنی، نظارت بر اجرای برنامه و ارائه بازخورد است.

مرحله چهارم: عبارت است از ایجاد هماهنگی و راه‌اندازی فعالیت‌های یادگیری دانشجویان. برای اجرای فعالیت‌های گفته شده افرادی استخدام می‌شوند تا نیازهای زیر را رفع کنند:

معرفی رفتار مناسب الگو، آموزش مهارت‌های شناختی و رفتاری متناسب با علاقه و سطح رشد دانشجویان، کمک به دانشجویان برای اجرای مهارت‌های جدید در محیط‌های خارج از دانشگاه و معرفی اجرای موفقیت‌آمیز رفتار جدید و مطلوب دانشجویان به محیط دانشگاه.

اهمیت اهداف مشخص در اجرای برنامه‌ها

هدف مربوط به برنامه‌های پیشگیری از سوء مصرف مواد و الکل ممکن است بدیهی به نظر برسد. اما، بیشتر تلاش‌های پیشگیری در همان مرحله برنامه‌ریزی با شکست مواجه می‌شوند، زیرا هدف‌ها غیرواقعی، دست‌نیافتنی یا غیرلازم به نظر می‌رسند.

طراحان هر برنامه پیشگیری باید رسالت برنامه و مرزهای آن را به طور عینی تعریف کنند؛ یعنی اینکه آنها چه انتظاراتی از برنامه دارند.

پیشینه مربوط به برنامه‌های پیشگیری گسترده‌ای از دستاوردهای مطلوب را نشان می‌دهد. هدف برنامه‌های پیشگیری از سوء مصرف عبارتند از:

- ۱) جلوگیری کامل از مصرف هر نوع مواد (هدف اجتناب)
- ۲) کاهش مقدار مصرف
- ۳) فقط برای کاهش مصرف مواد پرخطر یا پیشروی به سوی اعتیاد (هدف کاهش سوء مصرف)
- ۴) کاهش مشکلات جدی ناشی از مقدار مصرف (هدف عایق‌بندی در برابر خطر).

برای اینکه مداخلات پیشگیرانه موفقیت‌آمیز باشد، منابع و انرژی زیادی لازم است. این تلاش‌ها با احتمال زیاد در پاسخ به نوعی ضرورت عمل انجام می‌شوند. آنچه برای موفقیت برنامه پیشگیرانه حیاتی می‌باشد این است که شکل، کانون توجه و منطق آن با تعریف جامعه دانشگاهی با فعالیت‌های پیشگیرانه هماهنگ باشد، تا شاهد اثربخشی برنامه‌ها باشیم.

در نوآوری و تحول در محیط‌های آموزشی مدلی با چهار مرحله متوالی را به کار گرفته‌اند. در این مدل چندین راهبرد تحول‌سازمانی با راهبردهای انفرادی یادگیری دانشجویان ادغام شده است. این چهار مرحله عبارت‌اند از:

۱. تعهد نهادی
۲. تغییر در سیاست‌ها و عملیات
۳. تغییر در نقش‌ها و کنش‌های کارکنان
۴. فعالیت‌های یادگیری دانشجویان

مرحله اول: شرط لازم برای هرگونه نوآوری منظم، تعهد اجرایی از جانب بالاترین سطح سازمان است. «حمایت پیوسته مدیریت به قدری حیاتی است که پیشبرد برنامه، بدون این حمایت احتمالاً غیرممکن است». عنصر کلیدی در برنامه‌های پیشگیرانه حضور یک یا چند حامی قدرتمند در سطوح عالی مدیریت است که مایل باشند از دیگر عوامل کلیدی برنامه تعهد بگیرند. این تعهد باید از افرادی گرفته شود که واقعا برنامه را اجرا خواهند کرد.

مرحله دوم: برای ایجاد ساختاری واقع‌بینانه به منظور اجرای فعالیت‌های مؤثر پیشگیری، انتخاب‌های مختلفی باید توسط افراد در همه سطوح سازمانی - که تحت تأثیر این نوآوری قرار می‌گیرند - آزموده و پذیرفته شود به گونه‌ای که گروه‌های برنامه‌ریز عملیات همراه با کارشناسان برجسته پیشگیری برای رسیدن به اهداف، راه‌های اجرایی جدیدی را تعیین کرده و یا در شیوه‌های اجرایی موجود تغییراتی ایجاد می‌کنند.

مرحله سوم: تحول سازمانی برای اجرای

نتایج تحقیقات علمی دهه گذشته بیش از پیش این عقیده را مورد تأکید قرار داده که طراحان فعالیت‌های پیشگیری از اعتیاد به مواد و الکل نباید تنها بر برنامه‌های «از پیش تعیین شده» تأکید کنند بلکه عوامل زیادی بر موفقیت برنامه‌های پیشگیری مؤثرند. برنامه‌ای که در یک منطقه یا ناحیه مؤثر بوده است را نمی‌توان به راحتی به دیگر مناطق تعمیم داد. محققان در واکنش به این مشکل، اصول علمی را ارائه کرده‌اند که برای اجرای برنامه‌های موفق پیشگیری از اعتیاد، بدون توجه به عوامل محیطی، لازم و ضروری می‌باشند. مطالعات نشان می‌دهند که اصول علمی بر شرایط ارتقای طرحی که به تغییرات مطلوب و بادوام در سطح سازمانی و رفتار فردی منجر می‌شود، تأکید دارند. بر این اساس به این نتیجه می‌رسیم که ادغام راهبردهای تغییر سازمانی با راهبردهای تغییر فردی برای یک تلاش پیشگیرانه مؤثر، متمرکز و پایدار حیاتی است. در این قسمت تلاش‌های یکپارچه‌سازی و یک اصل نهایی (اما غالباً فراموش شده) توصیف می‌شوند؛ این اصل فراموش شده، مأموریت و اهداف برنامه‌های پیشگیرانه را روشن می‌کند.

یکپارچه‌سازی راهبردهای تغییر سازمانی وفردی

در ۱۵ سال گذشته، محققان مراحل قابل پیش‌بینی‌ای را به طور جداگانه بررسی کرده‌اند که تغییر و نوآوری در سیستم‌های چندسطحی اجتماعی یا سازمانی را مشخص می‌کنند. این مطالعات شواهدی برای یک مدل عام تغییر است و همان‌گونه که در سیستم‌های سازمانی رخ می‌دهند، ارائه می‌شوند. این مدل شامل مراحل زیر است:

آگاهی از مشکل؛ تحلیل عملیات، منابع و انتخاب‌های جاری؛ انتخاب راهبرد یا طرحی برای تغییر؛ اجرای آن و سپس آزمون میزان موفقیت طرح.

در این بخش با این رویکرد که چگونه راهبردهای تغییر سازمانی می‌توانند برای ایجاد اجماع، میزان پذیرش و منابع سازمانی که نحوه جلوگیری از سوء مصرف مواد را می‌آموزند، آشنا می‌شویم.

تحول موفقیت‌آمیز اجتماعی از هر نوع - خواه مربوط به مواد باشد، خواه نباشد - مبتنی است بر دخالت تمامی طرف‌های درگیر، هم در فرآیند برنامه‌ریزی و هم در فرآیند اجرا. نتایج تحقیقات